

Kommentar

Arne Poulsen

Institut for Psykologi, Københavns Universitet

Personlighed og udviklingsstøtte

For de fleste af os begynde vores interesse for psykologi med en ungdomsinteresse: Hvordan er mennesker forskellige og hvorfor? (Og hvordan er jeg selv i forhold til de andre?) Femfaktormodellen vækker nostalgiske minder til live om ungdomstidens identitetssøgende optagethed af statiske beskrivelser af personlighedsforskelle. Jan Tønnes Hansen skal have ros for tre ting: For det første den velskrevne fortælling om den nyeste udvikling inden for beskrivelser af personlighedsforskelle. For det andet påpegningsen af det normative spørgsmål, at det ikke er nok at vide, om en person scorer højt på en faktor, vi også må vide, om denne personlighedsegenskab er forbundet med et falsk selv, ubalance, uegentlighed, narcissistisk sult eller noget andet uheldigt. Og for det tredje bestræbelsen på at supplere femfaktormodellens beskrivelse af det statiske med en forståelse af det dynamiske. JTH forsøger kort sagt at ændre spørgsmålet fra: "Hvordan er personligheder" til "hvordan udvikler personligheder sig?" På denne måde flyttes interessen fra, hvordan en personlighed er, til hvordan udviklingen af personlige kvaliteter støttes eller hæmmes i relationen mellem selv og anden. Hans teori om selvets fire konstituentter kan måske bruges til at håndtere spørgsmålene om det normative og det dynamiske, men det kræver, at man gør et forsøg på at forstå dem. Det følgende er et forsøg.

Selvfremsstilling. Der er masser af psykologisk gods i dette begreb, og man får bedst fat i det, hvis man betragter det som noget, der har oprindelse i relationer mellem mennesker, og sekundært som noget, der foregår i mennesket. Det der foregår mellem mennesker, og som støtter eller hæmmer selvfremsstilling, kaldes sommetider for anerkende, eller se, eller rumme (eller containe, som nogen psykologer siger, for at det skal lyde mere dybsindigt). Anerkendelsen spiller en særlig rolle i relationen mellem barn og voksen, også mellem det få måneder gamle spædbarn og den voksne, fordi den er det vigtigste eksempel på det, som Stern har kaldt affektiv afstemning. Men det er for løst bare at tale om relationen, ligesom det er for løst bare at tale om affektiv afstemning. Det er den voksnes anerkendelse af barnet, det handler om, ligesom det er den voksnes evne til at foretage affektiv afstemning, det handler om. Det er barnet, der har krav på at blive anerkendt af den voksne, ikke omvendt.

Manglende anerkendelse fra primære tilknytningspersoner fører til det, der i tilknytningsforskningen hedder afvisende tilknytning. Til den afvisende tilknytning hører der en kognitiv repræsentation af relationen selv/anden, der er bygget over arbejdsmodellen: "Jeg kan stole på mig selv, men jeg kan ikke stole på andre". Selvtilliden i denne arbejdsmodel er lidt uægte. Den indeholder noget af det, som Winnicott karakteriserede

som det falske selv, noget af det, som Alice Miller skrev om, og det som Jesper Juul i sin bog "Dit kompetente barn" har sigtet til med begrebet om lav selvfølelse.

JTHs begreb om sammenhængen mellem selvfremsstilling og empatisk spejlende selvobjekter og faktor I giver god mening, hvis det er rigtigt forstået, at det kan ses i sammenhæng med anerkendelsen og tilknytningens kvalitet. Til gengæld er der noget, der forklares dårligt i modellen, nemlig det fænomen hvor selvfremsstillingen bliver overdrevet. Det er ikke nok at forklare det ved at henvise til Kohuts begreb om optimal frustration, for i princippet kan ægte anerkendelse ikke overdreves. Men anerkendelse kan være falsk, og en ubalanceret overdreven selvfremsstilling kan måske ses i sammenhæng med falsk empatisk spejling:

Princippet i anerkendelsen er, at man med sin adfærd og sit kropssprog viser barnet, at man ser og anerkender det, barnet føler og vil, men det er en misforståelse, at man dermed nødvendigvis må anerkende det, barnet gør. En almindelig misforståelse hos psykologer og andre, der er ivrige efter at udøve anerkendelse som udviklingsstøtte, går ud på, at man siger ordene: "Jeg hører dig", når den anden siger noget betydningsfuldt. Disse ord efterlader normalt ikke hos B en følelse af at være blevet hørt eller set eller anerkendt, for B havde jo foretrukket, at A havde reageret på indholdet af det, der er blevet sagt, i stedet for at levere en tom frase, der er fuldstændig gratis. Samme misforståelse findes hos forældre, der er ivrige efter at være positive over for deres barn. De kan rose barnet uden at se, hvad barnet gør, i stedet for at sige: "Se her, det går bedre, hvis du gør sådan her".

Man kan forestille sig, at overdreven eller ubalanceret selvfremsstilling er et resultat af falsk empatisk spejling, snarere end af "for meget" empatisk spejling.

Betydning. Manglende rettedhed mod betydningsdannelse kan ses som et resultat af to former for omsorgssvigt: For det første mangel på livsvejledere, der er fysisk og psykisk nærværende, som JTH selv påpeger. For det andet, at den primære tilknytningsperson er det, som tilknytningsforskningen kalder "preoccupied", dvs. barnagtig, selvoptaget, lav forældreevne, manglende selvindsigt, hvad der fører til, at barnet får det, der kaldes en modstræbende tilknytning.

Som jeg opfatter det, er de to former for omsorgssvigt i virkeligheden identiske. Jeg tror, at JTHs begreb om den udvikling, der fører til underlødighed udvikling af rettedhed mod betydningsdannelse, kan beriges af den viden, vi har om dels de voksnes betydning for barnets dannelse af de højere mentale færdigheder, der hedder planlægning, selvstændighed, selvregulering etc., (hvilket JTH selv antyder), dels tilknyt-

ningspersonernes betydning for barnets dannelse af tryk vs. modstræbende tilknytning. Objekthungeren og den umodne afhængighed af ydre betydningsdannelse, som er en følge af manglende betydningsrettethed, svarer meget godt til tilknytningsteoriens beskrivelse af "preoccupied" personligheds umodne og uafklarede forhold til egne tilknytningsrelationer og dens manglende forældreevne. Og uanset hvor meget man ønsker at kritisere tilknytningsforskningen, kan man ikke komme uden om, at den har vist, at der er en tilbøjelighed til en art social arv, der går således: Preoccupied personlighed fører til en type omsorg, der fører til modstræbende tilknytning hos barnet, der vokser op og får en preoccupied personlighed. På samme måde skulle det undre mig meget, hvis der ikke findes en tendens til social arv med hensyn til lav score på faktor III, Conscientiousness. Og det skulle undre mig meget, hvis ikke de to former for social arv har fælles mekanismer.

Samhørighed. Her begynder jeg at have svært ved at følge JTHs model. Jeg kan se samhørigheden - og manglen på den - som noget betydningsfuldt i vores eksistens og i vores følelsesliv, og jeg kan se, at det stille samvær er noget, der risikerer at blive en mangelvare i barn-voksen relationen. Men jeg har svært ved at se den personlige udvikling, der fører til manglende rettethed mod samhørighed, som andet end et resultat af ét af tre fænomener. Enten mangel på rummelighed i det primære sociale netværk (hvorved vi føres tilbage til den første selv-konstituent) eller samfundsmæssig individualisering og sammenbrud af traditionelle livsformer eller slet og ret den tillukkethed, der følger af mange års ensomhed. Det betyder, at samhørighed nok er betydningsfuldt, men det virker som om det er af en anden orden end selvfremstilling og betydning.

Det kan være, at jeg helt misforstår JTHs begreb om rettethed mod samhørighed. Måske drejer det sig i virkeligheden om de voldsomt store forskelle, der er mellem menneskers "sociale musikalitet" eller ekspressivitet, som det hedder i kønsforskningen. Der er nogen mennesker, som er temmelig tunge at danse med, mens der er andre, som er sjove, hurtigt opfattende og givende at tale med. Men det er svært at se, hvad det har med selvobjekterne at gøre.

Mestring. JTHs beskrivelse af mestring efterlader to problemer. For det første virker det som om den mestringsstræben, han beskriver så godt, i virkeligheden ligger i udviklingsmæssig forlængelse af betydningsrettetheden. For det andet synes jeg ikke, at mestringsstræben, som beskrevet i modellen, svarer til faktor V (Intellect/Openness). Beskrivelsen af faktor V minder om den måde, man i 60'erne og 70'erne beskrev kreativitet som en personlighedsegenskab (og stadig ville have gjort det, hvis ikke kreativitet var blevet umoderne). Kreativitet forholdt sig til produktivitet på samme måde som Intellect/Openness til Conscientiousness.

Når det er så let at måle intellekt/åbenhed/kreativitet som noget, der er noget andet end intelligens, så findes det jo nok. Og ud over at være noget medfødt (og noget med at være relativt trygt tilstede i verden) er det nok noget, der kan befordres af den rigtige selv-objekt-relation mellem elev og lærer, men kun som en færdighed og interesse, der er væsentlig mere domænespecifik end den kreativitet/Intellect/Openness, der fortjener navn af personlighedsdimension.

Emotionel stabilitet. JTH foreslår, at faktor IV Neuroticisme ikke er en intentionalitet eller stræben som de andre 4 faktorer. Han har naturligvis ret, hvis han taler om modsætningen, nemlig emotionel stabilitet. Emotionel stabilitet er ikke en intentionalitet eller en selvtilstand eller en mental tilstand for den sags skyld. Emotionel stabilitet er jo kontraderet, idet det betyder "ikke neurotisk", hvorimod neurotisk dybest set betyder noget, der ækvivalerer med "bange for et eller andet". Og da emotionel stabilitet er kontraderet i modsætning til de andre fire faktorer, der er direkte definerede, er det ikke så mærkeligt, at Buss fandt, at folk, der vil gøre indtryk på andre mennesker, henviser til, hvor intelligente, omhyggelige, flinke eller ambitiøse de er (de fire faktorer), men aldrig til, hvor emotionelt stabile de er. For når man skal vise, hvor sej man er, siger man måske "Mit rating-tal i skak er kommet op på 1987" eller "Jeg er lige blevet valgt til formand i min grundejerforening", men hvis man siger "Jeg er ikke bange for at træde på mellemrummene mellem fliserne", så slår det sig selv for munden.